

ZAČETKI DRAMSKE DEJAVNOSTI MED SLOVENSKIMI IZSELJENCI V BETHLEHEMU, PA., ZDA¹

Mihael Kuzmič

COBISS 1.01

UVOD

Ko razpravljamo o dramski dejavnosti² med slovenskimi izseljenci iz Prekmurja v Bethlehemu, Pa., in v manjši meri tudi po drugih krajih ZDA, imamo pred očmi dramo kot književno delo v verzih ali prozi, včasih tudi kombinacijo obeh. Po drugi strani pa je dramska dejavnost tudi dejansko predstavljanje njene napisane vsebine na odru v izraženih dramatičnih nasprotjih in življenjskih prikazih. Tudi dramska dela v prekmurščini, ki so jih v prvi polovici 20. stoletja pisali, prirejali ali prevajali slovensko aktivni izseljenci, imajo svojo določeno besedno in gledališko umetniško vrednost, ki pa jo bo potrebno še strokovno in estetsko oceniti in določiti. Besedno vrednost lahko ocenjujemo po ohranjenih tekstih, gledališko pa predvsem po časopisnih poročilih, ki pa so običajno bolj hvalospev nastopajočim, kot kritično ovrednotenje nastopa. Ohranjene fotografije nastopajočih skupin amaterskih igralcev in igralk kažejo na sorazmerno dobro igralsko zasedenost v primerjavi s številom slovenskih priseljencev v mestu, po drugi strani pa izvrstno kostumografijo, primerno vsebini dela in možnostim izposoje. Pogosto se je dogajalo, da so si igralske kostume sposojali v oddaljenem New Yorku. Dogajanja so povečini postavljali v plebejsko (kmečko, podeželsko) okolje, bolj poredko v meščansko ali delavsko. Aktualna dogajanja iz nove ali stare domovine so bila bolj izjema (npr. Bojnska sneja) kot pravilo.

Svojega lastnega gledališča si prekmurški izseljenci v Ameriki niso ustanavljali. Dramsko so delovali v skupinah, ki so jih na splošno imenovali dramatično društvo, nastajale pa so v okviru slovenske evangeličanske verske občine sv. Ivana in slovenske katoliške župnije sv. Jožefa. V Slovenskem društvu so imeli tudi svojo necerkve-

¹ Glede na dejstvo, da so raziskave kulturnega delovanja med prekmurskimi izseljenci v Ameriki od začetkov njihovega izseljevanja na ta kontinent proti koncu 19. stoletja šele na začetku, sem v pričujoče delo vključil tudi redke primere dramske dejavnosti zunaj Bethlehem, Pa. Tudi vsebinska ločnica med strogo dramskimi in njim najbližjimi teksti ni potegnjena preveč strogo. Čeprav je bila najbolj intenzivna dramska dejavnost v desetletju 1925-1935, sem navedel in vsaj evidencialno tudi dela, ki niso bila napisana, prevedena in prikazana v tem času.

² O vsebini, obliki, naravi in izraznosti dramskega dela in delovanja gl. »Drama«, »Dramatično društvo«, »Dramatika«, »Dramatizacija«, »Dramaturgija«, »Dramsko društvo Anton Verovšek« in »Dramsko društvo Ivan Cankar«. *Enciklopedija Slovenije*, 2. zvezek (Ljubljana: Mladinska knjiga, 1988), str. 316-322. »Gledališče«. *Enciklopedija Slovenije*, 3. zvezek (Ljubljana: Mladinska knjiga, 1989), str. 236-238. Na koncu gesel je navedena relevantna literatura za omenjeno področje.

no dramsko skupino. V katoliški župniji sv. Jožefa je delovalo dramsko društvo Ivan Baša.

Dramska dejavnost je služila tako ohranjanju kulture kakor tudi dvigovanju kakovosti dela, ob tem pa tudi zabavi in sprostitvi. Slednje je razpoznavno iz poročanja časnikarjev z izrazi, kot so »gromki smeh« in »navdušeno ploskanje«, po katerem so se morali igralci po kakšni točki dvakrat ali trikrat vračati na oder. Zato so po vsebini poleg zahtevnejših del (npr. Moličrovih) prevladovali ljudske igre, komedije, veselice, satire. Dramske nastope so pripravljali režiserji samouki; med njimi so bili duhovniki in aktivni kulturni delavci, zbrani okrog urednika *Amerikánszki Szloven-cov Glásza (ASG)* Aleksandra Kardoša.

Ker v Bethlehemu ni bilo rednega slovenskega gledališča, tudi ni bilo gledaliških prostorov. Zato so dramske skupine za svoje nastope najemale primerne prostore, ki so bili praviloma v Slovenskem domu, včasih pa tudi v dvoranah obeh slovenskih cerkva ali najetih prostorih srednjih šol v mestu. Dramske skupine iz Bethlehema so s svojimi naštudiranimi deli gostovale tudi v drugih krajih Pensilvanije, New Jerseyja in Connecticuta, kjer so bile na začetku 20. stoletja še močne prekmurske naselbine. Če so imele organizirano delovanje in svoje prostore, so gostovali v njih, sicer pa so najemali ustrezne prostore.

DRAMSKA DEJAVNOST MED PREKMURSKIMI IZSELJENCI V AMERIKI

Nekaj skromnih in nepopolnih podatkov o dramski dejavnosti med prekmurskimi izseljenci v Ameriki, ki so bili versko vključeni v slovenske ali hrvaške župnije, najdemo v knjigi *Prekmurje in Prekmurci*,³ predvsem za mesta Bridgeport, Conn.; Chicago, Ill.; Cleveland, Oh. in Pittsburg, Pa. Prekmurska katoliška župnija v Bethlehemu, Pa., ni posebej obravnavana. Ohranjeni izvodi *ASG* so do zdaj najbolj zanesljivo ogledalo tovrstne dejavnosti med prekmurskimi izseljenci v Ameriki.

V področje kulture uvrščamo različne dejavnosti v širšem in ožjem smislu. Dramska dejavnost je imela v tretjem prekmurskem izseljenskem obdobju v Bethlehemu (1925-1941) posebno mesto, vsaj v prvem, začetnem delu. Razen te je bilo močno literarno ustvarjanje na pesniškem, pripovednem in prevodnem področju. Posamezni primeri kažejo na slikarstvo, prav v zvezi z dramsko dejavnostjo pa prihajata do izraza plesna in glasbena dejavnost, ki sta bili vpeti v sodobne tokove svojega časa in prepleteni z vplivi kultur drugih etničnih skupin v mestu.⁴

Bethlehem, Pa. je mesto, v katerem je bila največja naselbina slovenskih izseljencev iz Prekmurja, je imelo zelo dobro organizirano socialno, kulturno in versko

³ Alojz, Janez in dr. Jože Sraka: *Prekmurci in Prekmurje* (Melinci, Rim, Chicago: p. Daniel L. Flaherty, S. J., 1984).

⁴ Marina Lukšič-Hacin, *Ko tujina postane dom. Resocializacija in narodna identiteta pri slovenskih izseljencih*. (Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče, 1995).

življenje. Posebno na literarnem področju so povezovali, informirali in dajali bralcem možnost objavljanja pesniške in prozne ustvarjalnosti. Tudi dramske. Na dramskem področju je bil najbolj plodovit pisec evangeličanski pastor dr. Ernest A. Stiegler, ki je v prekmurščini napisal več izvirnih del.⁵ Razen njega so na dramskem področju pisali, prevajali in prirejali dramska besedila še Ana Halas, Jožef Novak, Aleksander Kardoš, Aleksander Polgar, Jožef Bojnec, Jožef Korpič, Egidij Horvat. Pred drugo svetovno vojno je dr. Ernest A. Stiegler napisal dela »Eden pravičen kral«, »Bojnska sneja«, zabavno spevoigro »Marica ide služiti« in »Kralesko gostüvanje«.⁶

V Bridgeportu, Conn., so bili prekmurški izseljenci vključeni v katoliško župnijo sv. Križa, kjer jim je dušno pastiroval Mihael Golob. Pred drugo svetovno vojno so v materinščini uprizorili veseloigro »Micki trbej muža«.⁷

V župniji sv. Križa sta delovali Marijina družba in Društvo krščanskih mater, ki sta med letoma 1933 in 1941 »... organizirali ples, srečanja ob igranju kart, piknike, župnijska letna kosila, kolone in priredili veliko predstav ('Prekmursko gostüvanje', 'Micki trbej muža', 'Matjaš na krüšnom' in druge).«⁸ Poleg omenjenih dveh so v župniji sv. Križa skrbela za razvijanje kulturnih dejavnosti tudi druga društva. Razen že omenjenih najrazličnejših nastopov, iger in predstav so širila bralno kulturo in navduševala ljudi za slovensko branje. Širila so Mohorjeve knjige in časopise »*Novine, Kolendar Srca Jezusovoga, Stražo, Slovenskega gospodarja, Zvezdo Ogerskih Slovincov, Szlobodno Reics, Vogrskoga Slovenca, Sv. Jožefa Glasnik* (iz Bethlehem), *Slogo, Edinost* in tednik *Amerikánszki Szlovincov Glász* ter drugo čtivo.«⁹

V zelo obširnem in z mnogimi podrobnostmi napolnjenem opisu prekmurskih priseljencev v Chicagu, Ill. bratje Sraka posebno poudarjajo vlogo Društva sv. Ane, ki »je storilo mnogo dobrega za Prekmurce in Slovence v Chicagu. Predstavilo je mnogo lepih iger in pevskih nastopov. Prvo odrsko prireditev je društvo pripravilo že leta 1923. Prekmurci so predstavili dramo 'Edukcija', ki govori o turških časih. Glavno vlogo je igrala gdč. Antonija Horvat (poročena Denša). Društvo je zelo navdušeno gojilo prekmurske in slovenske narodne pesmi...«¹⁰ Ob tem pomembnem podatku poudarjajo tudi pomen literarnega dela, ki so ga gojili prekmurški izseljenci v mestu, kamor so se priselili v zadnjem desetletju 19. stoletja, in začeli zgodaj, prej kot rojaki

⁵ Štefan Virag, »Prekmurci doma in v daljnem svetu«. *Slovenski izseljenski koledar*, letnik X, 1957 (Ljubljana: Slovenska izseljenska matica, 1957), str. 131-137.

⁶ Mihael Kuzmič, »Literarna dejavnost prekmurskih Slovincov v ZDA«. *Slovenska izseljenska književnost 2*. Uredila Janja Žitnik s sodelovanjem Helge Glušič (Ljubljana: Rokus, Založba ZRC, 1999), str. 280. Na ovitku knjige *So Shall They Reap...*, ki jo je napisal dr. Ernest A. Stiegler (New York, Chicago, Hollywood, Toronto: Vintage Press, 1958), piše, da je po tistem, ko se je naučil prekmurščine, vanjo veliko prevajal in napisal sedem prekmurskih iger in zgodovino prekmurskega ljudstva. Za Prekmurce je dr. Stiegler uporabljal izraz Vendi.

⁷ Štefan Virag, »Prekmurci doma in v daljnem svetu«. *Slovenski izseljenski koledar*, letnik X, 1957 (Ljubljana: Slovenska izseljenska matica, 1957), str. 131-137.

⁸ Sraka: *Prekmurci in Prekmurje...*, str. 334.

⁹ Ravno tam.

¹⁰ Sraka, *Prekmurci in Prekmurje...*, str. 364.

v Bethlehemu, organizirati svoja društva. »Omenili smo že delovanje društev in pevskega zbora 'Ježera'. Že pred prvo svetovno vojno je g. Krampač iz Bistrice prevedel iz slovenščine v prekmurščino povest 'Štiriperesna deteljica'. Tiskana je bila v Chicagu, Ill. med prvo svetovno vojno. Prav tako so prevajali v prekmurščino iz madžarščine, predvsem leposlovna besedila in oderska dela. Nekatera so tiskali, druga so ostala v rokopisu...«¹¹

Med slovenskimi rojaki v Chicagu, Ill., je bila na narodnostnem in dopisniškem področju zelo prizadevna Gizella Hozian, rojena 10. marca 1911 v Chicagu. S starši se je vrnila v Prekmurje, kjer pa sta starša kmalu umrla. Do leta 1928, ko se je vrnila v Ameriko, je imela nekaj izkušenj z nastopi, ki jih je opisala v nekaj stavkih: »V domovini sem bila v dekliških letih v Orlovski organizaciji. Imeli smo redne sestanke, telovadbo, tekmovanja in petje. Prirejali smo tudi igre. Vedno sem igrala glavne vloge – Miklova Zala, Marija v 'Verigi' in druge. Učila sem se zelo lahko in spričevalo sem imela vedno odlično. Nepozaben prizor je bil v igri 'Ob materinem grobu', kjer sem tožila ljubi mami zakaj me je pustila samo... V daljavi pa je pevski zbor pel 'Sirotina jaz okrog blodim...'«¹²

V Celevelandu, Oh. je bilo 15. decembra 1927 ustanovljeno Društvo sv. Štefana (št. 224 K. S. K. J. Cleveland, Ohio) s pretežno prekmurškimi člani. Društvo ni razvijalo posebnih kulturnih dejavnosti v prekmurščini. »Organiziralo pa je veliko lepih srečanj in naredilo veliko dobrega, ko je članom pomagalo lajšati materialne tegobe... Martinovanje je klub prirejal že pred letom 1959. Organiziral je piknike, ki so bili najbolj slikoviti. Uprizarjali so košnjo, žetev, mlačev, in druga domača kmečka dela. Prav tako so prikazali veliko običajev – kosilo na njivah, v goricah, gospe so peklo srčke in druga peciva. Bila je bolj folklor, vendar prisrčna.«¹³

Do sedaj še nimamo podatkov, kako so na dramskem področju delovali v tem mestu, kjer je Slovensko društvo iz Bethlehem, Pa., med prekmurškimi izseljenci že leta 1918 ustanovilo svojo podružnico. V naslednjih letih so si zgradili svoj dom, kjer so potekale njihove družabne, kulturne in druge dejavnosti. Dramske skupine iz Bethlehem, Pa., so z nekaterimi nastopi gostovale tudi v drugih krajih, kjer so bili prekmurški izseljenci, predvsem tam, kjer so imeli dobro razvito narodnostno in kulturno življenje. Pittsburg, Pa., je bil med njimi.

DRAMSKO DELOVANJE V BETHLEHEMU, PA.

Prekmurški izseljenci so do leta 1918 prihajali v Bethlehem, Pa. iz svoje takratne ogrske države, kjer je imel vodilno vlogo madžarski narod s svojim političnim in kulturnim delovanjem. Država je zelo dobro skrbela za svoje izseljence v Ameriki, saj je pošiljala poleg svojih veleposlanikov tudi duhovnike in kulturne delavce. Izse-

¹¹ Ravno tam, str. 378.

¹² Ravno tam, str. 392.

¹³ Ravno tam, 346-348.

ljence, posebno ohranjanje madžarske kulture, je tudi materialno in finančno močno podpirala. Prekmurski izseljenci so govorili madžarski jezik in so bili deležni velike pozornosti ogrske države. Nekateri prekmurski kulturno aktivni izseljenci so sodelovali v madžarskem tisku in dramskem delu. O tem je sicer v *ASG* malo povedanega, veliko več pa v madžarskih časopisih in priložnostnih publikacijah, ki so izhajale v Ameriki. Ta del etničnega kulturnega življenja v Bethlehemu, Pa., s posebnim ozirom na slovensko-madžarske kulturne stike ni predmet naše obravnave, bo pa v prihodnosti, ko bo raziskan, lahko delno osvetlil tudi dogajanja na prekmurski kulturni sceni v Bethlehemu, Pa.

Dramska dejavnost je bila med slovenskimi izseljenci iz avstrijskih dežel v Ameriki na začetku 20. stoletja zelo pestra in dobro razvita. V amaterskih gledaliških skupinah, ki so jih imenovali dramska društva, so gojili več vsebinskih zvrsti, od socialne kritične in proletarske drame, zgodovinskih del, ljudskih veseloiger, mladinskih iger do komedij, satir in fars. V Clevelandu, Oh., so že leta 1919 ustanovili dramsko društvo Ivan Cankar, leta 1924 pa društvo Anton Verovšek. Samostojna gledališka društva ali povezana s pevsкими so bila v večjih slovenskih naselbinah po vsej Ameriki. Najbolj znana so bila »Lilija, Adrija, Lira, Dramski klub št. 1 Jugoslovanske socialistične zveze, Zorislava, Balkan, Mladinska šola SND, Danica, Naša zvezda, Pasijonski klub Kristusa kralja, Socialistični klub Delavec, itd.«¹⁴

Med prekmurskimi izseljenci v Bethlehemu so na kulturnem področju prevladovali tri struje, ki so sicer sodelovale pri posameznih in skupnih projektih, a so iskale in vzdrževale stike na kulturnem področju z vsebinsko podobnimi usmeritvami drugih organiziranih etničnih skupin.

Katoliški del prekmurskih izseljencev je bil zaradi kulturne kontinuitete delno navezan na madžarsko kulturo, vključno z dramsko, po drugi strani pa se je močno navezal na versko in kulturno delovanje slovenskih frančiškanov v New Yorku. Osrednja osebnost na tem področju je bil p. Kazimir Zakrajšek, ki je imel pomembno vlogo pri ustanavljanju slovenske katoliške župnije sv. Jožefa v Bethlehemu, Pa. Na željo prekmurskih izseljencev jo je 4. julija 1913 v tem mestu ustanovil philadelphijski nadškof dr. Edmond F. Prendergast.¹⁵ Pater Zakrajšek je poleg pesmi in proze pisal tudi dramska dela. Že leta 1917 je objavil v *Ave Maria koledarju* svoje prvo dramsko besedilo »Prisegam«. V literarnem delu je »najpomembnejši Zakrajškov prispevek na področju dramatike«,¹⁶ zato je imel prav na tem področju tudi največji vpliv na prekmurske izseljence, s katerimi je bil tesno povezan v prvih 20 letih prejšnjega stoletja.

Prekmurski izseljenci v Bethlehemu, ki so bili evangeličanske veroizpovedi in

¹⁴ Jerneja Petrič, »Književnost slovenskih priseljencev in njihovih potomcev v ZDA od leta 1891«. *Slovenska izseljenska književnost 2*. Uredila Janja Žitnik s sodelovanjem Helge Glušič (Ljubljana: Rokus, Založba ZRC, 1999), str. 98-101.

¹⁵ Mihael Kuzmič, *Slovenski izseljenci iz Prekmurja v Bethlehemu v ZDA 1893-1924. Naselitev in njihove zgodovinske, socialne, politične, literarne in verske dejavnosti* (Ljubljana: Založba ZRC, 2001), str. 240-280.

¹⁶ Jerneja Petrič, *Književnost slovenskih priseljencev...*, str. 167.

zbrani v okviru slovenske evangeličanske cerkve sv. Ivana, ki je bila ustanovljena leta 1910, so se tudi rahlo navezovali na madžarsko kulturno dejavnost. Tisti del izseljencev, ki je zastopal socialistična načela in ni bil vključen v versko življenje in kulturno delovanje v okviru cerkva, pa ni imel cerkvene, etnične ali kakšne druge skupine, po kateri bi se lahko zgledoval ali oplajal na kulturnem področju. Površna primerjava prekmurskih slovstvenih del (poezije, proze, drame) z deli nekaterih slovenskih besednih ustvarjalcev v Ameriki pa nakazuje, da so jo morali poznati. V raziskave morebitnih vplivov slovenskih avtorjev v Ameriki na prekmurske v Bethlehemu, Pa., ki jih bo potrebno opraviti v prihodnosti, bomo morali s posebnim poudarkom na dramski dejavnosti vključiti slovstvena dela Jožeta Ambrožiča,¹⁷ Joška Ovna,¹⁸ Franka Česna,¹⁹ Etbina Kristana,²⁰ Ivana Moleka,²¹ Ivana Zormana,²² Andreja Kobala²³ in nekaterih njihovih sodelavcev.

V dosedanjih raziskavah ni bilo mogoče najti vplivov drugih etničnih skupin na prekmursko kulturno delovanje v Bethlehemu, Pa.

Seznam uprizorjenih del:

Bojnszka Szneja (Vojna snaha)²⁴ (V prekmurščini napisal dr. Ernest Stiegler, 1928.)

Ciganszko Gosztüvanye (Ciganska svatba – opereta)²⁵

*Eden pravičen kralj*²⁶ (V prekmurščini napisal dr. Ernest A. Stiegler, 1927.)

*Edukacija*²⁷

Erbinszka krava (Podedovana krava)²⁸ (Iz madžarščine prevedel Jožef Novak.)

Erdécsé Jaboko (Rdeče jabolko)²⁹ (Iz madžarščine prevedel Aleksander Polgar.)

Gucsécsé Bábe (Govoreče lutke)³⁰

Hamisna je zszenszka (Hinavska ženska)³¹

*Kralesko gostüvanje*³² (V prekmurščini napisal dr. Ernest Stiegler, 1939.)

¹⁷ Ravno tam, str. 124.

¹⁸ Ravno tam, str. 128.

¹⁹ Ravno tam, str. 136-138.

²⁰ Ravno tam, str. 155-160. Naslovi in pregled vsebine poezije in proze Jožefa Novaka dajejo povod razmišljanju, da je poznal dela Etbina Kristana. Gl. Jožef Novak, *Svetski vandrar: Pesmi prekmurskega izseljenca* (Murska Sobota: Pomurska založba, 1998). Zbrana je tudi proza in čaka na izid.

²¹ Ravno tam, str. 169-178.

²² Ravno tam, str. 185-192. Gl. tudi op. 20.

²³ Ravno tam, str. 204-212.

²⁴ *ASG*, št. 49, 7. decembra 1928, str. 1; št. 50, 14. decembra 1928, str. 1; decembra 1929, str. 2.

²⁵ *ASG*, št. 18, 4. maja 1928, str. 1.

²⁶ *ASG* 1927; Mihael Kuzmič, »Literarna dejavnost prekmurskih Slovencev v ZDA«, *Slovenska izseljenska književnost 2*. Uredila Janja Žitnik s sodelovanjem Helge Glušič (Ljubljana: Rokus, Založba ZRC, 1999), str. 265-288.

²⁷ Sraka, *Prekmurci in Prekmurje ...*, str. 364.

²⁸ *ASG*, št. 21, 24. maja 1929, str. 1; št. 20, 17. maja 1929, str. 1.

²⁹ Primerek v osebni arhivu M. Kuzmiča.

³⁰ *ASG*, št. 18, 4. maja 1928, str. 1.

³¹ *ASG*, št. 18, 4. maja 1928, str. 1.

³² Kuzmič, *Literarna dejavnost...*, 280; *ASG* 1939.

*Kraljevska deklina*³³

*Ludmila*³⁴ (Kat. cerkev)

*Luksemburški grof*³⁵ (Opereta, iz madžarščine prevedel Aleksander Polgar.)

*Marica ide služiti*³⁶ (V prekmurščini napisal dr. Ernest Stiegler, 1935.)

*Matjaš na krüšnom*³⁷

»Micki trbej moža«³⁸ (Prevedel Jožef Bojnec.)

*Plemeniti Miška (Plemeniti Miska)*³⁹ (Iz madžarščine prevedel Aleksander Kardoš.)

*Prekmurec pred ministrom (Prejkmorcsar pred miniszterom)*⁴⁰

*Prekmursko gostüvanje*⁴¹ (Napisala Ana Halas, 1931.)

*Prisiljeni doktor*⁴² (Neznani prevajalec; Molierovo delo, 1934. Nastop pripravila dramska skupina Ivan Baša v Bethlehemu.)

*Trije fiičje*⁴³

*Vesela vdovica*⁴⁴ (Slovenska igra, opereta, prevedel Janoš Flisar.)

*Vörne žene lübezen (Ljubezen zveste žene)*⁴⁵ (Iz angleščine prevedel Jožef Korpič.)

V nadaljevanju si oglejmo nekatera dela:

*Erdeče jaboko*⁴⁶

To dramsko delo je omenjeno v več številkah *ASG*; nekaj vsebine in drugih podrobnosti o nastopu pa najdemo v brošuri, ki jo je natisnila tiskarna *ASG* (512 E. 4th Street, Bethlehem, Pa.). Na naslovni strani je nekaj osnovnih informacij: naslov dela *Erdécese Jaboko*, pod njim slika jabolka in podnapis: Prijétna zmenyba vu trej pre-

³³ Prav tam. *ASG*, 1940.

³⁴ *ASG*, 24. februarja 1928, str. 1.

³⁵ *ASG* 1939. Kuzmič, *Literarna dejavnost...*, str. 280.

³⁶ Štefan Virag, »Prekmurci doma in v daljnem svetu«. *Slovenski izseljenski koledar*, letnik X, 1957 (Ljubljana: Slovenska izseljenska matica, 1957), str. 131-137. Kuzmič, *Literarna dejavnost...*, str. 280.

³⁷ Sraka, *Prekmurci in Prekmurje...*, str. 334.

³⁸ Štefan Virag, »Prekmurci doma in v daljnem svetu«. *Slovenski izseljenski koledar*, letnik X, 1957 (Ljubljana: Slovenska izseljenska matica, 1957), str. 131-137; prevedel Jožef Bojnec. Kuzmič, *Literarna dejavnost...*, 280. *ASG* 1939.

³⁹ *ASG*, št. 49, 7. decembra 1928; št. 50, 14. decembra 1928, str. 1; prev. iz madžarščine Aleksander Kardoš. Kuzmič, *Literarna dejavnost...*, 280.

⁴⁰ *ASG*, 24. februarja 1928, str. 1.

⁴¹ Sraka, *Prekmurci in Prekmurje...*, str. 334; *ASG* 1931; Kuzmič, *Literarna dejavnost...*, 280.

⁴² Kuzmič, *Literarna dejavnost...*, 280.

⁴³ *ASG*, 8. leto, št. 43, 26. oktobra 1928, str. 1. Nastop v cerkveni dvorani je pripravilo pevsko društvo župnije sv. Jožefa.

⁴⁴ Kuzmič, *Literarna dejavnost...*, 280.

⁴⁵ Prav tam.

Prisotnost Jožefa Novaka na sliki bi lahko pomenila, da je delo režiral in je ob fotografiranju manjkal kateri od igralcev. Tudi odsotnost imena dr. Ernesta Stieglerja, ki so ga praviloma omenjali kot režiserja pri drugih dramskih delih, lahko potrjuje navedeno domnevo.

⁴⁶ Po izvodu, ki ga hrani Mihael Kuzmič.

membaj. Avtor dela ni naveden, pač pa prevajalec: »Na slovenski jezik predelal Polgár Šándor«. Delo je bilo uprizorjeno 29. marca 1925 ob 20. uri v gledališču Quinn School v Bethlehemu, Pa. Nastopali so člani slovenskega evangeličanskega pevskega društva.

Na drugi strani je slika igralcev. Na sliki je devet nastopajočih oseb in Jožef Novak, ki ni oblečen kot igralec. V seznamu nastopajočih na tretji strani je popisanih deset igralcev in njihove vloge, med njimi pa ni Jožefa Novaka. Erža, vdova po Andreju Čizu (Žofi Lucu), Gergelj, Eržin sin (Pišta Gergar), Borča, dekle, sirota (Irma Dervarič), Vinotobák Štefan, ovčar (Geza Kološa), Kata, ovčarjeva žena (Mariška Peček), Joška Vadaš, logarjev pomočnik (Joška Pozvek), Ferko Süč, čevljarški vajenec (Feri Düh), Milika, Ferkova zaročenka (Mariška Antalič), Gospa, grofovka hči (Fani Horvat), Manja Tutor, čarovnica (Mariška Marič).

Na zadnjih petih straneh brošure najdemo besedila nekaj spevov, ki so jih zapeli nastopajoči igralci in igralke, med njimi tudi pesem *Erdéce jaboko*:

Spejva: Borča

V okni erdéce jaboko,
Lubi mi je tánaléko.
Jezerokrat küšno je njé,
Vöskazo, da lübi mené.

Drágo jaboko erdéce,
Vüsta na küš mi žedne.
Küše stébe dol sküšüjem
I stém lübezen vadlүjem.

Spejva: Gergelj

Oh, jaboko kinč moj drági,
Küš si dalou mojoj lubi.
Daj meni tüd' daj njénoga
Lübezen srca vernoga.

Dramsko delovanje med prekmurskimi izseljenci v Bethlehemu, Pa., je imelo močno podporo srednjega sloja, kamor lahko prištevamo slovenske trgovce, obrtnike, hotelirje in druge. Ti so s svojim moralnim in finančnim podpiranjem skrbeli, da so se programi kulturniškega delovanja lahko izvajali. Običajen način podpiranja so bili tudi plačani oglasi za njihovo poslovno delovanje. V obravnavani promocijski brošuri najdemo naslednje: M. Lipič, lastnik Imperial Dry Goods Store; Mike Kokot, poslovni vodja Conahan Garage (Day and Night Storage and Taxi); Alex Andreč, slovenski mesar; Frank Šarkan, mesar; John Horvat, hotelir; Frank Vrečič, mesar; J. M. Hodošček, veliko tržtvo (suho sadje in sladkor); Stephen Kutoš, slovenski štoroš (trгоvec); Louis Gergár, mesar; Gorčan & Ballek, lastnika mesnice Peoples Meat Market; Joseph Lepoša, mestna čistilnica.

Plemeniti Miška

Prevod operete »Plemeniti Miška« v treh dejanjih, ki ga je iz madžarščine v prekmurščino prevedel Aleksander Kardoš, je edini tekst, ki je evidentiran in ohranjen v Sloveniji. Delo je v izvorniku napisal Károly Bakonyi, glasbo pa A. Szirmai. Obsega 31 strani gostega teksta. Večina teksta je v nevezani besedi, vmes je veliko pesniških vložkov, ki jih pojejo posamezni pevci ali zbor. Besedilo je napisano v ravenski govorici Prekmurja (drugi dve sta gorička in dolinska) in spada v opus sodelavcev ASG, ki so slovstveno ustvarjali v ravenski prekmurščini.

Opereta je bila na sporedu v Slovenski dvorani v Bethlehemu, Pa., v nedeljo, 9. decembra 1928 zvečer. ASG je v naslednji številki, ki je izšla v petek, 14. decembra, obširno poročal o tej prvi opereti v treh delih, ki so jo pripravili v prekmurščini. Časnikar je zelo pohvalil predstavo. Prav posebej je omenil igralce in igralke, ki so odlično odigrali zahtevne vloge. Posebno je poudaril vlogo Iluške Kerčmar, mladega dekleta, ki je odigrala vlogo Marče, čeprav ni bila nikoli prej v dramski skupini. Več kot samo laskanje je bila trditev, da je odigrala svojo vlogo boljše kot znana madžarska igralka Sári Fedák, ki je isto vlogo odigrala v znamenitem budimpeštanskem Király Szinházu, kjer so opereto ponavljali 150-krat. Dekletovi starši, J. J. Kerčmar in žena, so bili na hčerko zelo ponosni. Rodila se je že v Ameriki in končala poslovni kolidž; vseeno se je aktivno in ustvarjalno vključila v kulturno delovanje prekmurske naselbine v Bethlehemu. Grofico Rollo je igrala Anuška Seršen, ki je bila v svoji vlogi prava umetnica. Igralec Anti Fujs je v vlogi Ivana Barača prvič nastopal v prekmurski igri; v madžarščini je nastopal velikokrat. S svojim čistim in močnim glasom je izredno lepo pel in tudi plesal. Glavni igralec je bil Joži Novak v vlogi hlevskega hlapca Miška. Slovensko občestvo v Bethlehemu ga je poznalo kot izrednega humorista in tudi v igri je bil v svojem komičnem elementu. V zvezi z njegovim nastopom je tudi zapisano, da je bil močno prehlajen že na vajah. V času nastopa ga je v odmoru po drugem delu obšla slabost in se je za zaveso zgrudil na tla. Toda zbral je vse atome energije in tretji del odigral normalno, čeprav so gledalci opazili bledico na obrazu. Tudi ostali igralci in igralke so bili pohvalno predstavljeni.

Uspeh nastopa je bil tako odmeven, da so pripravili ponovitev in zaprosili bralce ASG-ja, naj do 19. decembra rezervirajo vstopnice.

Nastop dramske skupine je zelo navdušil tudi vodstvo Slovenskega društva, ki je v ASG objavilo naslednjo javno zahvalo:

»V imenu Prvega slovenskega društva za pomoč bolnikom spodaj podpisana na ta način izrekava najlepšo zahvalo vsem, ki so sodelovali v igri 'Plemeniti Miška' in s tem pripravili lep in nepozaben večer vsem Slovencem, ki so se predstave udeležili. Posebna zahvala velja Aleksandru Kardošu in Miklošu Heltayu, režiserju, za njuno pripravo; pa tudi vsem ostalim, ki so sodelovali. v pripravah te posrečene in prelepe igre. Za slovensko kulturo in njen napredek je potrebno dati priznanje, posebno tistim, ki so se trudili in žrtvovali za to igro svoje proste ure, namesto da bi šli na zaslužen počitek. Nazadnje gre posebna zahvala vsem dobrim Slovencem, ki se jim je zdelo

vredno obiskati predstavo 'Plemeniti Miška' in jim za to ni bilo žal časa in nekaj tistih centov, kolikor so dali za vstopnino.

Lajoš Vaš, predsednik društva

Geroge Konkolič, predsekretar.«⁴⁷

Slovenski kabaret

Dramska dela so bila le del kulturnega življenja med prekmurskimi izseljenci, ki pa se je prepletal tudi z živahno glasbeno in plesno dejavnostjo, če posebej ne poudarjamo literarne s pisanjem, prevajanjem in prirejanjem dramskih besedil. Časopisno poročilo po zelo odmevnem slovenskem kabaretu⁴⁸ nam poleg pohvalnih besed prikazuje tudi raznovrstno kulturno dejavnost in imena nastopajočih v posameznih točkah kabareta. Zato časopisni članek navajam v celoti:

»Slovenski kabaret se je zelo lepo posrečil

V nedeljo zvečer je bil v Slovenskem Hallu slovenski kabaret, ki se je v vsakem pogledu zelo lepo posrečil. Navzoč je bil zelo prijeten publikum. Res je, da bi imelo v dvorani prostora tudi več ljudi, toda nihče ne more pomagati, če večje število Slovencev ne briga slovensko prikazovanje, znanje, spretnost in talentum naše mladine.

O programu, ki je bil v kabaretu prikazan, in o sodelavcih, igralcih, ki so sodelovali v programu, ne moremo nič več pisati, razen tistega, kar smo pred tem že večkrat napisali – najbolj pohvalno. Naša slovenska mladina je že večkrat izpričala, da se s svojim znanjem in talentumom dviga nad ostale narode. Zaradi tega je slovenska mladina, ki je sodelovala v slovenskem kabaretu, vredna vsake pohvale in zahvale.

Dejstvo, da je bil program izredno zanimiv, nam svetlo izpriča tudi to, da so skoraj vsako točko morali ponoviti, nekatere celo dvakrat ali trikrat, k čemu jih je sililo burno ploskanje. Pogumno lahko zapišemo, da je nad vsem programom vladalo neprimerljivo navdušenje, saj so igralci najboljše produkali, se pravi, boljše ni bilo mogoče. Navzoči publikum je bil nad vsakim delom popolnoma zadovoljen in vsak je izjavil, da je bilo veliko lepše in boljše, kot so upali, da bo.

Škoda, ker nimamo dovolj prostora, da bi natanko pisali o vsakem igralcu, ker bi to nanese veliko pisanja, tokrat pa nimamo za to dovolj prostora. Tokrat naj bodo zadovoljni s tem, da napišemo njihova imena in bralcem sporočimo, da so bili vsi najboljši. To potrjuje tudi burno ploskanje, ki so ga bili deležni in so morali ponavljati svoje točke. Tudi bi bilo težko pisati o vsakem posebej, saj je bil vsak tako dober kot drugi.

Balet in matróski ples so plesale Mary Horvat, Teresa Horvat, Ethel Horvat, Malvin Peček, Helen Kerčmar, Margaret Kardoš, Olga Kranjec, Teresa Še-

⁴⁷ ASG, 8. leto, št. 50, 14. decembra 1928, str. 1.

⁴⁸ ASG, 24. maja 1929, str. 1.

ruga, Helen Fónagy, Julia Hari, Julia Neimeister. – Škotski ples je plesala Mary Horvat. – V skupinskem plesu s pesmijo, ki jo je napisala in pela Iluška Kerčmar, so sodelovale Irena Kranjec, Angela Štraus, Iluška Kerčmar, Mariška Horvat. – Solo točko na harmoniko je z veliko spretnostjo zaigral Vince Cipot. – Pesmi, duete s plesom, so odpeli Janoš Kvočak, Malvin Peček, Angela Štraus, Pišta Perša, Iluška Kerčmar, Jožef Novak. Na violino sta solo zaigrala Erno Peček in Jenó Peček. Solo na saksofonu je prispeval Dežo Peček. Komičen ples, ki je dosegel nedopovedljivo navdušenje, sta zaplesali Helen Kerčmar in Margaret Kardoš.

V programu se je izkazal mali Steve Perša, iz katerega bo enkrat pravi igralec. Plese in duete je z glasbo spremljal Miklóš Heltay, pesmi in solo točke z violino in saksofonom pa sta na pianinu spremljali Irenka Kranjec in Iluška Kerčmar. Plese je naučil Miklóš Heltay, pesmi pa Iluška Kerčmar, zato pripada priznanje za tako izvrsten program njima.

Nadalje je bila prikazana lepa smešna igra »Podedovana krava«, ki jo je zelo dobro poslovenil Jožef Novak (gradbenik), v kateri so nastopali naslednji igralci; Jožef Novak (mesar), Iluška Kerčmar, Angela Štraus, Helena Kardoš, Aladar Kerčmar, Pišta Perša in Jenó Kerčmar. Igro so zelo lepo odigrali; med nastopom je bilo veliko smeha. To igro je z igralci pripravil Jožef Novak (mesar), ki je v tem delu igral že tudi v madžarski izvedbi.

Povezovalc v tem v vseh ozirih dobro pripravljenem in posrečenem kabaretu je bil Šandor Kardoš.«

Iz navedenega časopisnega poročila dobimo nekaj zelo zanimivih drobcov in osvetlitev prekmurske slovenske kulturne ustvarjalnosti med izseljenci v Bethlehemu, Pa., po prvi svetovni vojni. Čeprav je imela kulturna dejavnost zelo močno slovensko narodno artikulacijo, pa je bila vseeno ne samo pod močnim vplivom madžarske kulture, ampak se je z njo tudi prepletala. To nas ne preseneča, saj so prekmurški izseljenci in njihovi predniki živeli v stari domovini dobro tisočletje v okviru ogrske države, izpostavljeni vplivom madžarske kulture, hkrati pa zelo slabo povezani s svojimi rojaki onstran Mure, Štajerci. Vezi so se začele močnejše spletati šele v drugi polovici 19. stoletja. Močnejše kulturne in verske povezave so bile s Hrvati,⁴⁹ ki so bili tudi v okviru ogrske države, a niso pustile globokih in dolgoročnih sledov.

Najprej v poročilu opazimo zelo močno poudarjanje slovenske narodnostne pripadnosti nosilcev kulturne dejavnosti. Na manj kot dveh straneh teksta je poročevalec sedemkrat poudarjeno omenil »slovenski«, enkrat je zapisal »Slovenci« in enkrat »poslovenil«. Pogosto navajanje ni slučajno pretiravanje, ampak je bilo v času po prvi svetovni vojni in še bolj po močnih madžarskih poskusih v letih 1918-1924, naj Prekmurje vrnejo nazaj madžarski državi, javno zavračanje vendske teorije in izpričevanje slovenskosti prekmurskega izseljenstva v Bethlehemu, Pa. Madžarska vlada je namreč že pred prvo svetovno vojno sproducirala vendsko teorijo, po kateri naj bi

⁴⁹ Več katoliških duhovnikov iz Prekmurja je študiralo tudi v Zagrebu.

ogrski Slovenci ne bili Slovenci in sploh ne Slovani, ampak Vendi, potomci nekega keltskega plemena. Po priključitvi Prekmurja Sloveniji se je začela v Ameriki močna promadžarska kampanja, ki sta jo vodila katoliški duhovnik Lovrenc Horvat in evangeličanski pastor dr. Ernest A. Stiegler. Za sabo sta poleg Madžarov potegnili tudi del Slovencev. Toda slovenski izseljenci so svojo slovensko narodnostno identiteto, sicer res v regionalnem smislu, ohranili.⁵⁰ Časopis *Amerikánszki Szlovecov Glász* se je dosledno držal slovenske usmeritve. Z zelo pogostim uporabljanjem besed »Slovenici«, »slovensko« je izpričeval narodnostno identiteto in zavračal vendsko teorijo ter z njo povezano neslovensko identiteto prekmurskih izseljencev.⁵¹ Večina kulturnih delavcev med prekmurskimi izseljenci, ki se je po letu 1921 zbrala okrog *ASG*, je imela zelo trdno narodnostno zavest in delovanje, ki ga je ohranjala vse do konca izhajanja *ASG* leta 1954. Za Jožefa Novaka je dopisnik iz Prekmurja po njegovi vrnitvi v Slovenijo odkrito zapisal:

»Vaš dopisnik je imel priložnost, da se je pred kratkim pogovarjal z g. Jožefom Novakom in njegovo ženo, ki sta pred kratkim zapustila Ameriko in se vrnila v svojo lepo in idilično domovino. G. Novak je naredil na Vašega dopisnika zelo lep in globok vtis s svojim elegantnim nastopom in veliko prijaznostjo. To je mož velike energije, širokih pogledov in predvsem mož velike ljubezni do domovine. Z njim ste izgubili, dragi rojaki, človeka, ki se v polni meri zaveda svojega vzvišenega domovinskega poslanstva, ki bi se ga moral zavedati vsak Slovenec. Vašega dopisnika je tudi informiral o vašem kulturnem položaju v Ameriki. Po njegovem mnenju v Ameriki obstoja velika nevarnost za vse naše kulturno delovanje, ker so naši ljudje preveč brezbrizni. V pogovoru smo omenili tudi vaš časopis, *ASG*, za katerega je povedal, da je edini, ki je kakor zvezda na slovenskem nebu v Ameriki...«⁵²

V program kabareta so bili vključeni balet, matroski, škotski, skupinski in komični plesi. Raznovrstnost kaže ne samo na različna področja plesnega delovanja, ampak ima tudi svojo mednarodno komponento. Dodatne raziskave tega področja bodo poleg kulturne in umetniške višine plesne dejavnosti odkrile tudi vplive drugih etničnih skupin v mestu v tistem času na kulturno delovanje prekmurskih izseljencev, saj so bile zelo dobro organizirane. Med temi vplivi na prekmursko kulturo v Bethlehemu, Pa., so bili najmočnejši madžarski, nemški, slovaški in hrvaški.

Tudi na glasbenem področju najdemo v programu instrumentalni del s harmoniko, pianinom, violino in saksofonom. Tu je potrebno predvsem omeniti glasbeno nadarjeno družino Vinceta Cipota, ki je imel po ustnem izročilu trgovino z glasbenimi instrumenti in glasbeno šolo. Z Jožefom Novakom, gradbenikom, sta bila v času nje-

⁵⁰ Obširneje v: Kuzmič, *Slovenski izseljenci iz Prekmurja ...*, str. 109-141.

⁵¹ Jožef Novak, ki je v letih 1928 in 1929 objavil v *ASG* več pesmi in proznih del, za prekmurske izseljence nikoli ni uporabil besed »Vend« ali »vendski«. Gl. *Svetski vandrar* (Murska Sobota: Pomurska založba, 1999).

⁵² *ASG*, št. 1, 3. januarja 1930, str. 3.

govega drugega bivanja v Bethlehemu v letih 1924-1929 zelo dobra prijateljja, kar nam izpričujejo ohranjene skupne fotografije obeh družin.⁵³

Navedek, da je Iluška Kerčmar napisala pesem, ki jo je zapela ob plesu skupine plesalcev, samo potrjuje dejstvo, da je bilo med prekmurskimi izseljenci v Bethlehemu, Pa., precej pesnikov, ki so po navdihu ali iz potrebe za razne priložnosti znali napisati pesmi. Žal so nam znana le nekatera vidnejša imena pesnikov in verzifikatorjev, med katerimi Iluške Kerčmar ne najdemo. Žal je večina tekstov iz prvih tridesetih let 20. stoletja izgubljenih, pa tudi vseh števil prvih letnikov *ASG* nimamo, da bi lahko zbrali vse sadove slovstvene dejavnosti med prekmurskimi izseljenci v Bethlehemu. Besedni ustvarjalci, ki so pisali pesmi za pevske nastope, so jih pripravljali na že znane melodije. Nimamo podatkov, da bi bili med njimi skladatelji. Po drugi strani pa so bili po prvi svetovni vojni v Ameriki, predvsem v tistih krajih, kjer so bili madžarski izseljenci, zelo pogosti obiski kulturnih in zabavnih skupin iz Madžarske, ki so se trudile s svojimi madžarskimi programi ohranjati madžarsko narodno zavest in kulturo. Prihajali so tudi v Bethlehem, Pa., kjer so jih predstavljali v *ASG* in obveščali o njihovih nastopih.⁵⁴ Tako so imeli prekmurski izseljenci možnost poslušati kulturniške in zabavne programe madžarskih gostujočih skupin, saj so jih razumeli. Vseeno ti nastopi niso zmanjševali slovenske kulturne dejavnosti ali slovenske narodnostne in jezikovne identitete, saj so posebej zanimiva dela prevedli v svoj jezik in jih pripravili za predstavo. Nazoren primer je »Podedovana krava«, ki jo je iz madžarščine prevedel gradbenik Jožef Novak. V njej je nastopil tudi Jožef Novak, mesar, ki pa je pred tem že nastopal tudi v istem delu v madžarščini za madžarske izseljence.

Podedovana krava

Vsebina dramskega dela »Podedovana krava« ne poznamo. Besedilo v madžarščini se bo verjetno našlo, ko bodo stekle raziskave o madžarsko-slovenskem kulturnem sodelovanju v Bethlehemu, Pa. Dramsko delo »Podedovana krava« pa je doživele uprizoritev tudi v Prekmurju po tistem, ko se je leta 1929 Jožef Novak z družino za stalno vrnil v Veščico v Prekmurju. Vaško gasilsko društvo je začelo pripravljati gradnjo gasilskega doma, za kar je bilo potrebnega veliko denarja. Jožef Novak je z amatersko igralsko skupino pripravil »Podedovano kravo« in izkupiček namenil za gradnjo gasilskega doma.⁵⁵ Žal se tudi tu tekst ni ohranil.

⁵³ Hrani jih Olga Ūllen v Zagrebu.

⁵⁴ Eden izmed številnih primerov je v *ASG*, leto 8, 24. februarja 1928, str. 1: Za nedeljo, 26. februarja, je napovedan večer umetniškega programa v dvorani madžarskega društva, kamor je povabljen tudi slovensko občinstvo.

⁵⁵ Ob zbiranju gradiva za zgodovino gasilskega društva v Veščici pri Murski Soboti je Franc Kuzmič od Rudolfa Perkiča dobil pregled delovanja zgodovine društva na dveh straneh, ki je bil napisan leta 1951 ob 20-letnici ustanovitve, in mi maja 2001 dal fotokopijo. Na 1. strani piše: »...večkratni poizkusi niso uspeli. Sicer ni bilo tako lahko iz nič brez finančnih sredstev ustanoviti društvo in aktivne člane obleči z gasilsko uniformo. Podpore so bile v stari Jugoslaviji čisto minimalne, treba je bilo najti drugo pot. (Pomagali so) takratni občinski rihtar Vratarič Janez, kakor smo ga nazivali tedaj, in ugledni možje tiste dobe v Veščici. Posebno pa gre zahvala tov.

Dramska dela so prekmurški izseljenci v Bethlehemu, Pa., pripravljali v dramskih društvih, ki so jih ustanavljali pri evangeličanski in katoliški cerkvi. Pogosto so pripravili nastope tudi pevski zbori, predvsem takrat, ko so bili vsebinsko povezani s katerim od cerkvenih praznikov. Praviloma svojim dramskim skupinam niso dajali nazivov po znamenitih možeh iz stare ali tedanje domovine. Bolj izjema kot pravilo je »Dramatični klub Ivana Baše«, ki je nekaj časa deloval v župniji sv. Jožefa.⁵⁶

ZAKLJUČEK

Dramska dejavnost je bila močan povezovalni element prekmurskih izseljencev v prvi polovici 20. stoletja, posebno v prvi in drugi generaciji. Pomagala je ohranjati narodnostno in jezikovno identiteto. Na kulturnem področju je pritegovala ne samo pišoče, ampak tudi igralsko in umetniško izpovedno aktivne rojake. Pregled, vsebino in kadrovske zasedbe najdemo v časopisnih poročilih, ki predstave vsebinsko bolj povzemajo in dokumentirajo kot umetniško in estetsko ocenjujejo.

V drugi polovici 20. stoletja je tovrstna kulturniška dejavnost zamrla. Delno se je ohranila v obeh cerkvah, evangeličanski in katoliški, kjer sicer samo v angleščini in ob velikih verskih praznikih – božiču in veliki noči – pripravijo priložnostne nastope in prizore, z nekaj pesmimi v prekmurščini. Taki programi pa izražajo skoraj izključno versko identiteto, v kateri je samo bled odsev jezikovne, narodnostne in bogate kulturne tradicije njihovih prednikov iz prve polovice prejšnjega stoletja.

SUMMARY

BEGINNINGS OF THE DRAMA (PLAY) ACTIVUTY AMONG THE SLOVENIAN EMIGRANTS IN BETHLEHEM, PA., USA

Mihael Kuzmič

The Slovenian emigrants from Prekmurje settled in Bethlehem, Pa., in the beginning of the 20. Century in large numbers, thousands. They started their cultural activities in 1916 with publishing Slovenian newspapers, where their literacy and poetic contributions were published. Having some other ethnic groups for a good example, they started their drama activity already in 1920 with a play A Red Apple. Numerous

---

Novak Jožefu, ki je v ta namen kot režiser organiziral prvo igro v vasi pod naslovom 'Herbanska krava'; čisti dobiček je bil namenjen za ustanovitev gasilstva.«

⁵⁶ Štefan Virag, »Prekmurci doma in v daljnem svetu«. *Slovenski izseljenski koledar*, letnik X, 1957 (Ljubljana: Slovenska izseljenska matica, 1957), str. 131-137.

plays followed the first one until the beginning of Second World War in 1941. They were written or translated by some well known Slovenian cultural workers, among them were especially productive Aleksander Kardoš, Aleksander Polgar and Joseph Novak. Slovenian actors performed in their native language and were dressed according to the content of the play. Themes of the plays were taken from the peasants' customs and historical times and had a healthy sense of humour. Their plays were combined very often with cabarets, singing performances and social meetings. The drama activity maintained the ethnic and linguistic identity of the Slovenian settlement in Bethlehem, Pa., more than any other cultural endeavours. The drama activity is being maintained among The Slovenian emigrants and their descendants mostly in the Lutheran and Catholic churches in Bethlehem, Pa., especially at religious holiday and exclusively in English language.